

НАРОДНІ ТОПОГРАФІЧНІ НАЙМЕНУВАННЯ НА ДІАЛЕКТНОМУ ТЛІ

*Т. В. Щербина, кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
(Черкаси, Україна)*

e-mail: Tanya_Bevz@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0008-5983>

У статті комплексно схарактеризовано мікротопоніми, що функціують в ареалі сучасного адміністративно-територіального поділу Шполянської громади Звенигородського району Черкаської області. Матеріал дослідження становлять назви фізіографічних об'єктів місцевого значення, зафіксовані в живому мовленні носіїв південної групи говірок середньонаддніпрянського діалекту, що дало змогу простежити тісний зв'язок мікротопонімії з історико-культурними та соціальними реаліями краю й описати відображення в засвідчених топографічних найменуваннях локальних мовних рис.

У розвідці проаналізовано формальну структуру, мотиви, способи й засоби номінації мікротопонімів, зумовлені природними ознаками об'єктів, особливостями господарської діяльності населення, а також антропонімічними чинниками. Відповідно до семантики мотивувальних основ виокремлено відонімні та відапелятивні мікротопоніми.

Доведено, що характерною рисою мікротопонімної системи Шполянщини є значна кількість відантропонімічних найменувань, мотивованих прізвиськами та іменуваннями місцевих жителів. Такі назви відбивають специфіку народного світобачення, механізми неофіційної номінації та зберігають інформацію про мовну особистість, соціальні стосунки й локальну історію регіону.

Ключові слова: *фізіографічні об'єкти Шполянщини, мікротопоніми, відапелятивні, відонімні пропріативи, номінація, говірки південної групи середньонаддніпрянського діалекту.*

Актуальність. Вивчення власних найменувань дрібних географічних об'єктів, що становлять предмет наукових зацікавлень ономастів із середини ХХ ст., є одним із актуальних завдань сучасного мовознавства. Мікротопоніми з надзвичайною точністю і достовірністю зберігають давні фонетичні й морфологічні риси тих мовно-територіальних утворень, ареали яких уже зникли з лінгвістичних карт, злилися з іншими континуумами чи, навпаки, розділені ізоглосами пізніших явищ. Найменування географічних мікрооб'єктів як репрезентанти відповідної епохи не лише цінні для різноманітних лінгвістичних студій, оскільки аналіз їх становить унікальне джерело інформації про життя населення, його заняття від найдавніших часів, слугує матеріалом для вивчення етнографії, історії, археології тощо, але і є надійним підґрунтям для висновків про закономірності функціонування та розвитку пропріальної лексики. Мікротопоніми – це один із важливих чинників історико-культурної, соціальної і географічної характеристики, які нині набувають «статусу пам'яток мови і культури» [7, с. 36].

Потреба нагального студіювання місцевих онімів зумовлена як мовними (у процесі історичного розвитку одні найменування зникають, їх витісняють нові, інші – змінюють свою форму), так і позалінгвальними чинниками. Нові економічні обставини, як-от зміна власності на землю й природні угіддя («колективізація» земельних ділянок у ХХ столітті, приватизація їх у ХХІ столітті й кількарізний перерозподіл між власниками), впливають як на об'єкти номінації, що змінюють свою форму чи зникають взагалі, так і на суб'єкти мовотворення, респондентів, у мовленні яких живе найменування. По-перше, унаслідок впливу погодних явищ і необмеженої споживацької діяльності людини неминуче видозмінюється ландшафт краю: зникають ліси, міліють річки, замулюються джерела, висихають ставки, зникають давні кургани, балки. По-друге, відбуваються природні процеси старіння і завершення життєвого циклу носіїв говірок, у мовленні яких та чи та назва набуває особливого звучання і змісту. Злободенність вивчення найменувань невеликих географічних

об'єктів очевидна ще й з огляду на воєнні дії російських агресорів, що роблять свою чорну справу, знищуючи й населені пункти, і тих, хто міг би назвати реалії доквілля. Тому невідкладне завдання лінгвіста – максимально повно засвідчити мовний матеріал із кожної говірки, ретельно його описати та в оригінальному, не спотвореному на угоду чийсь політичним амбіціям вигляді зберегти для майбутніх поколінь.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Українські пропріальні студії репрезентовані широким спектром різнопланових регіональних досліджень, однак власні найменування дрібних географічних об'єктів досліджені недостатньо: мікротопоніми нерівномірно представлені як щодо охоплення всіх зон українського континууму, так і з неоднаковою глибиною щодо аспектів вивчення ономастичного матеріалу. Аналіз наукової літератури засвідчує інтерес учених до вивчення мікротопонімії окремих історико-географічних регіонів – північно-західної України (Г. Аркушин [1]), півночі Львівської області (О. Проць) [21]), Чернівецької області (І. Чеховський [25]), Підгір'я (О. Михальчук [18]), Західного Поділля (Н. Лісняк [16]), Сколівщини (Н. Сокіл [24]), Південно-Східного Поділля (О. Заїнчовська [11]), Північної Хмельниччини (І. Ординська [20]) тощо. Деякі географічні найменування Черкащини докладно проаналізовані в мовознавчих студіях І. Железняк [10], І. Гонци [6], а також у краєзнавчих розвідках М. Щербини [27] та ін. Мікротопонімію Черкащини широко представили укладачі «Словника мікротопонімів Черкащини» [СМЧ] Т. Гаврилова та З. Денисенко, зосередивши увагу на народній інтерпретації засвідчених місцевих назв, їхній конотації [4; 5]) і виокремленні типологічних особливостей різновидів мікротопонімів [9]. Пропріативи названого регіону частково репрезентовані й у «Словнику середньонаддніпрянських говірок» [ССГ].

Отже, попри значні здобутки української ономастики, мікротопонімія як підсистема пропріальної лексики вивчена фрагментарно. Зокрема, мікротопонімія Черкащини загалом уже привертала увагу мовознавців і краєзнавців та частково репрезентована в лексикографічних працях, однак наявні дослідження мають узагальнювальний або вибірковий характер. Вони не завжди дають змогу простежити функціонування мікротопонімів у живому мовленні конкретної локальної спільноти, з'ясувати ступінь їхньої збереженості, варіантності, семантичної еволюції та зв'язку з позамовними чинниками. Вивчення топографічних найменувань Шполянської громади як складника Черкащини науково виправдане й необхідне, оскільки сприяє заповненню регіональних прогалів в українській ономастиці, поглиблює уявлення про закономірності формування та функціонування мікротопонімів і водночас слугує важливим джерелом реконструкції мовної, історичної та культурної пам'яті локальної спільноти.

Мета цієї розвідки – репрезентувати репертуар мікротопонімів, засвідчених у говірках Шполянської громади Звенигородського району Черкаської області, представити моделі творення теренових назв, з'ясувати специфіку їх номінації та семантику мотивувальних основ, а також простежити відображення говіркових особливостей в аналізованих мовних одиницях.

Об'єктом нашого дослідження стали власні найменування географічних мікрооб'єктів, зокрема фізіографічних (оброблюваних і необроблюваних земельних ділянок, угідь, полів, лук, лісів, пагорбів), а також кутків, назвами яких мотивовані місцеві оніми, засвідчені в говірках Звенигородського (до адміністративної реформи 2020 р. – Шполянського) району Черкаської області. Ці мовно-територіальні одиниці, серед яких, залежно від характеру змін у діалектних мікросистемах, вирізняються мішані і мішано-перехідні говірки, репрезентують одну з проблемних зон українського діалектного континууму – південну групу говірок середньонаддніпрянського діалекту, що перебувають на периферії ареалу й водночас частина з них належить до перехідної смуги між середньонаддніпрянським і степовим говорами південно-східного наріччя української мови (докладніше див. [17]).

Назви місцевих мікрооб'єктів Шполянщини важливі і як одиниці, що зберігають мовні риси, у яких можна простежити етапи формування та функціонування говірок південної зони середньонаддніпрянського діалекту. Вони тісно пов'язані з історією краю і зберігають широке коло культурної, історичної, мовної інформації, надійність якої підтверджена

документально. Зокрема, на карті Боплана в XVII ст. уперше зображений ліс *Лебедин*, який зараз має назву *Либидинський* і розміщений не безпосередньо біля населеного пункту Лебедин, а біля сусіднього села Журавка, офіційні згадки про яке засвідчені в географічному словнику Королівства Польського та інших слов'янських теренів 1885 року [28], де є відомості про розміщення села «wś nad rzką Turyą, tworzącą tu duże rybne stawy» та особливості його ландшафту: «Wś, otoczona z trzech stron lasem zw. Lebiedyńskim», «Po za wsią, na drodze do Lebiedyna, znajduje się ogromna dawna mogiła», наявність важливих споруд: «posiada cerkiew Bohosławska, z drzewa wzniesioną w 1770 r.» [28, с. 861]. Зауважимо, що ці свідчення важливі для порівняння сучасних найменувань реалій ландшафту, назв географічних мікрооб'єктів із давніми народними номінаціями й простеження їхньої динаміки. Особливо вагомими такі дослідження стають після зіставлення інформації з різних джерел, у яких ті самі реалії названі неоднаково, а свідчення інформантів зберігають у часі зразки й моделі давнього мовотворення. Наприклад, місцева назва річки *Гептурка*, засвідчена в говірці с. Журавка Шполянського р-ну Черкаської обл., у радянських джерелах згадана як помилкове найменування річки Тур'я [див. 13, с. 748], що протікає в сусідньому населеному пункті Турія Новомиргородського р-ну Кіровоградської обл., хоч респонденти з обох згаданих говірок не використовують назви *Гур'я* для номінації річки. У говірці с. Бурти Шполянського р-ну ліву притоку р. Гнилий Ташлик йменують *Нікуда* // *Рудка*, а в офіційних джерелах вона має назву *Нікуда*. Жителі Надточаївки Шполянського р-ну розповідають, що р. *Гнилий Ташлик*, на берегах якої розташований населений пункт, насправді здавна називали *Сухий Ташлик*, так само й сусіднє село Сердегівка, сучасна назва якого виникла значно пізніше.

Матеріали й методи дослідження. Джерельною основою нашої розвідки стали авторські записи ономастичного матеріалу за питальником, «Словник мікротопонімів Черкащини» [СМЧ], «Словник середньонадніпрянських говірок» [ССГ], збірник діалектних текстів «Говірки Черкащини» [ГЧ], пізніші (2025 року) записи зв'язного мовлення респондентів різного віку (діапазон 50–80 років), що дало змогу виявити специфіку значення засвідчених лексем і проілюструвати її мікротекстами. Особливо важливою текстова репрезентація постає тоді, коли мікротопонім має неоднозначну чи затемнену мотивацію, а її тонкощі вдається з'ясувати тільки спираючись на контекст, на пояснення самого інформанта. Отже, застосування *польового методу* забезпечило фіксацію мікротопонімів у живому мовленні носіїв говірок Шполянщини та збереження їхніх автентичних фонетичних і морфологічних особливостей. Зібраний матеріал опрацьовано (інвентаризовано, систематизовано й класифіковано) за допомогою *описового методу*. *Структурно-словотвірний* та *семантико-мотиваційний* аналіз використано для визначення формальних типів мікротопонімів, способів номінації та з'ясування мотивів виникнення відапелятивних, відонімних і відантропонімних назв.

Результати дослідження та їх обговорення. Проаналізувавши репрезентовані в науковій літературі різні підходи до тлумачення терміна мікротопонім [докладніше див. 19, с. 25–32] і зіставивши їх із засвідченим у говірці фактичним матеріалом, переконаємося в слушності висловленої думки про те, що «склад мікротопонімії в кожному конкретному випадку залежить від рельєфних особливостей території, ступеня її заселення, рівня розвитку господарства» [19, с. 27]. До мікротопонімікону Шполянського р-ну Черкаської обл. зараховуємо назви частин населених пунктів (кутків, полів, городніх ділянок, вулиць, окремих місць локального значення), найменування шляхів сполучення (доріг, перехресть), номінацію малих географічних об'єктів, пов'язаних із господарською діяльністю (назви кар'єрів, полів, пасовищ, посадок), найменування лісів, назви особливостей рельєфу (ярів, пагорбів, підвищень, низин), найменування невеликих водойм (ставків, боліт), назви орієнтирів локалізації щодо споруд, будівель місцевого значення (монастирів, магазинів тощо).

Формальна структура мікротопонімів. Ареальні характеристики моделей творення мікротопонімів (поширення в одних ареалах, відсутність чи спорадичні вкраплення в іншому континуумі) вважають виразними маркерами відповідних мовно-культурних утворень [7, с. 50]. Мікротопоніми, що становлять поєднання приїменників чи їхніх аналогів із

відмінковими формами іменників, у науковій літературі називають «ембріонами» власних назв, звертають увагу на їхнє поширення на всіх слов'янських теренах і вважають проміжною ланкою в ланцюгу *прийменник + відмінкова форма* → *назва-орієнтир* → *мікротопонім* [докладніше див. за: 19, с. 180].

За формальною ознакою серед засвідчених у говірках Шполянщини теренових назв на тлі структурно різних утворень виокремлюємо поширення загальноукраїнської структури **прийменник / префікс + твірна основа / корінь**, ареали якої відомі, зокрема, в західно-, середньополіському, волинському діалектах, а також в українській і польській підсистемах мікротопонімів Люблінщини [7, с. 51]. Серед засвідчених назв поширені мікротопоніми з домінуючими прийменниками, які вказують на просторове співвідношення між локусами: відмінкова форма род. в. з прийменниками чи словами, що перейшли в прийменники:

коло: *Коло Рач'ка* [місце риболовлі (Жр)], *Коло Мли'на* [місце риболовлі (Жр)], *Коло Бан'ї* [куток (Жр)], *Коло Пол'о'вого* [поле (Жр)], *Коло Кур'атника* [ставок (Жр); поле (Вас)], *Коло Вишки* [поле (Лб, Вас)], *Коло Д'їб'рови* [поле (Вас)], *Коло Кар'їєру* [поле (Вас)], *Коло Сад'ка* [поле (Вас)], *Коло Тракторної* [поле, (Вас)], *Коло В'ісо'вої* [місце випасання худоби (Жр)];

за: *За Кона'чихою* [поле (Вас)], *За Посадкою* [поле (Вас)], *За Пут'ами* [поле (Жр)];

між: *М'їж Мугил'ками* [поле (Жр)].

Спорадично засвідчені універбізовані деривати *Заруд'а* [куток (Мт)], *Завго'родами* [місце випасання худоби (Жр)].

У мікротопоніміконі Шполянщини широко представлені монолексеми, найпродуктивнішим способом деривації яких є суфіксація. Зокрема, вирізняємо субстантивні деривати на **-их(а):** *Кона'чиха* [пасовище (Вас) (СМЧ, с. 205)]; **-к(а):** *Шос'тачка*, *Либи'динка* [струмки (Лб)], *Вир'бичка* [струмок (Надт), *Капус'т'анка* (куток (Кап)]; **-івк(а):** назви кутків *Д'їє'х'ївка*, *Бара'нівка*, *Каба'к'ївка* (Кап), *Пова'р'ївка* (Мт), *Рип'ї'х'ївка*, *Перчи'к'ївка* (Мар) (СМЧ, с. 319), *С'об'к'ївка* (Сигн) (СМЧ, с. 399), *Ус'тим'ївка* (Вас) (СМЧ, с. 420); *Крут'ївка* (Сигн) (СМЧ, с. 220), *Шиви'р'ївка* (Жр), *Кили'п'ївка* (Жр), *Лима'р'ївка* (Жр), *Кисли'к'ївка* (Жр), *Моро'з'ївка* (Жр), *По'п'ївка* (Жр), *Олик'сандр'ївка* (Вас) (СМЧ, с. 302), *Р'аб'ц'ївка* (Кап). На думку лінгвістів, творення ойконімів на *-івк-а* на території України особливо активним було в період XVI–XVIII ст.; а передумовою їх виникнення на найдавнішому етапі Л. Гумецька вважає найменування на *-овъ*, *-ова*, *-ово* [8, с. 45]. З. Купчинська пов'язує оніми зі згаданими формантами з часом виникнення ранньослов'янських державних інституцій [15, с. 27]. Функціонування значної кількості географічних назв на *-івк-а* в українській топонімії засвідчує процес «живого» безпосереднього творення мікротопонімів від прізвищевих назв за допомогою суфікса присвійності *-ів-* та т. зв. «збирального» суфікса *к-а* [19, с. 157; 12, с. 37].

У формуванні теренових назв Шполянщини продуктивні пропріальні одиниці, що містять посесивні, насамперед відантропонімні, ад'єктиви, утворені за допомогою присвійно-релятивних афіксів **-ів:** *Рип'ї'х'їв* [яр (Мат) (СМЧ, с. 350)], *Марчу'к'їв* [став (Бур)], *Пол'їшчу'к'їв* [став (Мрн) (СМЧ, с. 336)]; *По'п'їв* [ліс (Соб) (СМЧ, с. 337)], *Нишча'дим'їв* [куток, ліс (Мат) (СМЧ, с. 293–294)]; **-ов(а), -ов(е):** *Кот'овий* [яр (Сигн) (СМЧ, с. 210)], *Голов'ковий* [став (Вас)], *Ор'ловий* [хутір (Лб)], *Кас'анчу'кова* [криниця (Соб)], *Рип'ї'хова* [могила (Мат) (СМЧ, с. 350)], *Криво'ручкове* [поле (Жр)]; **-єв (-єв):** *Марш'єве* [озеро (Серд)], *Ту'гайєвий* [яр (Мат) (СМЧ, с. 414)], *В'їшалникове* [урочище (Кап)]; **-ин:** *Ма'т'ушине* [куток (Кап)], *Мот'рине* [поле (Вод) (СМЧ, с. 271)], *Най'дин* [став (Соб) (СМЧ, с. 281)], *Мо'к'їйчин* [став (Бурт)]; **-ін:** *Ма'р'їйіне* [поле (Сигн) (СМЧ, с. 254)], *Гац'їна* [криниця (Жр)].

Присвійно-релятивну функцію в мікротопоніміконі Шполянщини виконує суфікс **-ськ(-цьк-):** *С'к'їфс'кий* [курган (Мат) (СМЧ, с. 373)], *Кили'мист'їв'кий* [став (Вас)], *Ла'бунс'кий* [ліс (Вас) (СМЧ, с. 228)], *Каву'н'ївс'кий* [став (Мар)], *Пит'ровс'кого* [хутір (Мат) (СМЧ, с. 323)], *Панс'ке* [озеро (Мат) (СМЧ, с. 310)]; *Панс'кий* [став (Жр)], *Панс'к'ї* [городи (Вод)], *Барс'кий* [ліс (Вод)].

Одиничними прикладами представлені композитні утворення *Убий/бат'кове* [урочище (Кап)], *П'яти/хатки* [кутки (Мар, Сигн) (СМЧ, с. 346–347)], *Коц/балка // Куц/балка* [пасовище (Соб) (СМЧ, с. 211)], *Мако/териц'* [балка (Соб) (СМЧ, с. 250)]; серед порівняно нових онімів трапляються аббревіатури *БАМ* (територія за містом, де побудована лікарня (80-і рр ХХ ст.), *Гранкар/йер* [кар'єр (Вас)].

Двокомпонентні найменування представлені атрибутивними сполуками, що описують мікрореалію з двох боків: опорний елемент містить вказівку на специфіку аналізованої місцевості, а атрибут – на якісні характеристики фізикогеографічного об'єкта: *'Чорний Шл'ах* [дорога (Крим) (СМЧ, с. 452)], *К'расний 'Хут'ір* [куток (Мар) (СМЧ, с. 214)], *'Лиса Го'ра* [куток (Вас) (СМЧ, с. 236); (Надточ)]. Окрему підгрупу формують мікротопоніми, у яких відокремлені компоненти містять посесивно-релятивне значення: *Мар'тинів Йар* [пасовище (Соб) (СМЧ, с. 255)], *'Маслів Йар* [куток (Кап)], *'Хут'ір Ор'лова* [куток (Мат) (СМЧ, с. 433)], *Ор'ловий 'Хутор* [хутір (Лб)]. Назва засвідчує, що денотат розміщений поблизу згадуваного населеного пункту [*Либи/динс'кий 'Хутор* (хутір (Лб)], *Крим'чанс'кий Пово'рот* [перехрестя (Лб)] або ж належить його жителям.

Відповідно до однієї із закономірностей топонімії («закон ряду»), будь-яка номінація виникає не ізольовано, а в конкретному ряді інших найменувань [23, с. 136]. Так само, як серед багатьох ознак географічних назв Черкащини постає спільна для всіх порівняльна риса [великий – малий: *Велика Яблунівка – Мала Яблунівка* (Смілянський р-н), *Велика Бурімка – Мала Бурімка* (Золотоніський р-н), старий – новий: *Старий Каврай – Новий Каврай* (Золотоніський р-н) тощо], у системі найменувань Шполянщини засвідчуємо подібні співвідносні назви: *Но'ва Ново'селиц'а – Ста'ра Ново'селиц'а* [кутки (Сигн) (СМЧ, с. 295)], *Но'в'і 'Луки – Ста'р'і 'Луки* [кутки (Сигн) (СМЧ, с. 297, 389)]; *'Верхн'ий 'Хутор – 'Нижн'ий 'Хутор* [кутки (Бурт)], *Ста'ра 'Пошта* (назва місця, де раніше було відділення зв'язку) – *Но'ва 'Пошта* (назва приміщення, у якому до 2015 року було відділення зв'язку, а зараз, хоч його реорганізували, назва залишилася), *Ста'ра Ш'кола* (назва місця, де раніше була школа) – *Но'ва ш'кола* (народна назва закладу освіти, збудованого в 90-і рр. ХХ ст.), відповідно назви зупинок транспорту й місць зустрічі молоді: *'Коло Ста'рої Ш'коли – 'Коло Но'вої Ш'коли* (Жр). Інколи цією порівняльною рисою стають структурні ряди порядкових числівників: *'Перва 'Шахта – Друга 'Шахта* (назви кутків, а первинно – назви вугільних копалень, які припинили свою діяльність у першій половині ХХ ст.) (Жр), *'Перша Бри'гада – Друга Бри'гада – Трет'я Бри'гада* [куток (Надт)], *'Перший Став – Другий Став – Трет'ій Став* [ставки (Кав) (СМЧ, с. 321)].

Твірна основа мікротопонімів. Семантика твірних основ теренових назв – це глибинний інформаційний простір. Як слушно зауважив проф. П. Гриценко, завдяки їй «відкриваються передумови й мотиви постання топонімів, їхній зв'язок із народною картиною світу мешканців краю» [7, с. 52].

За семантикою мотивувальних основ мікротопоніми говірок Шполянщини поділяємо на відапелятивні та відонімні. Засвідчені відапелятивні найменування – переважно монолексеми, 30 % мікротопонімів – підрядні словосполуки, у яких означальний компонент містить вказівку на порівняння одного мікрооб'єкта з іншим (*та, новий, старий, перший, другий*).

Серед **відапелятивних** найменувань – похідні від орографічної термінології на позначення негативного, позитивного рельєфу або ж рівнинної території. Відповідно до концепції радіальної побудови простору в топонімній картині світу [21], у первинному мікротопонімному ареалі більшість об'єктів, яким жителі того чи того населеного пункту дають найменування, перебувають у радіально-візуальному зв'язку [26, с. 39]. Рельєф Шполянщини бугристий. Свої будинки люди розміщують в основному на пагорбах, які в селах називають *'гори*, а донизу (*до 'берега*) розорюють городи. Однак не кожна з *г'ір* (пагорбів) має назву, що стає основою для мікротопоніма, а лише та, яка візуально розташована напроти житла респондента, кутка чи відповідного населеного пункту: *Та Го'ра* [куток, розміщений на підвищенні (Жр)], *Та Сторо'на* [куток, розміщений на підвищенні по інший бік річки (Жр)], *Штил'* [пасовище, розміщене вище порівняно з іншими частинами

села (Соб)]; *Бур'т'анс'ка Го'ра* [пагорб (Надт)], *Ква'ш'івс'ка Го'ра*, *Сос'н'івс'ка Гора* [кутки (Надт)], *Лиса Го'ра* [куток (Вас) (СМЧ, с. 236); Надт)], *Ко'зина Го'ра* [пагорб (Лб)], *Ко'зин'а Го'ра* [пагорб (Кап)]. Серед мікротопонімів, мотивованих назвами підвищеного рельєфу, – *Мо'гил'ки* [назва частини поля, де колись були скіфські кургани (Жр)], *Мо'гила* [могила (Соб) (СМЧ, с. 265)], *Рун'я'хова Мо'гила* [могила (Мат) (СМЧ, с. 350)].

У досліджуваному ареалі засвідчені найменування мікрореалій, мотивованих апелюваннями для ідентифікації низини: *Гайда'мачий Йар* [урочище (Топ)], *Ко'зин'ий Йар* [урочище (Кап)], *Су'хий Йар* [канавка (Сигн) (СМЧ, с. 398)]. Мікротопонім *Бериг* (назва низини, трапляється в багатьох говірках Шполянщини) утворений від апелювання *берег* «межа суходолу і водного простору», «край землі, що межує з поверхнею річки, озера, моря» (СУМ, I, с. 158). У с. Журавка низина, позначується цим мікротопонімом, колись була заповнена водою, старожили висловлюють припущення, що давно тут протікала річка, пригадують, що в означеному місці були джерела, які з часом замулилися, зараз там роблять копанки для поливу городини.

Особливості рельєфу й водночас асоціативного мислення респондентів відображені й у мікротопонімах *Каза'нок* [назва поля в улоговині специфічної форми (Жр)], *Криво'ручка* [назва частини лісу, який, наче зігнута (крива) рука, огинає поле (Жр)].

У говірках Шполянщини засвідчені мікрооб'єкти, мотивувальні основи яких вказують на структуру ґрунту чи його якісні характеристики: *П'іски* [куток (Вас)], *П'іщище* [назва піщаного берега біля одного зі ставків (Жр)], *Глинище* [давній кар'єр, де колись добували глину для цегельного заводу, потім назва місця випасання худоби; зараз, коли в селі майже не залишилося корів, це назва-орієнтир місця за селом (Жр)], *Мочар* [пасовище, там завжди волого (Вас) (СМЧ, с. 274)], *За'руд'а* [куток біля кар'єра, де добували руду глину (Мат)], *Рудка* [річка з глинистими берегами (Бурт)].

Серед відапелювативних утворень – мікротопоніми, мотивовані назвами об'єктів діяльності людини: *Кирнич'ки* [назва трьох джерел у лісі поблизу Лебединського монастиря (Лб, Жр)], *Са'дочок* [назва місця риболовлі біля ставка (Жр)]. Одиначними прикладами представлені теренові назви, у яких відображені назви промислових об'єктів: *Кир'нична* [гора, тут брали глину на завод для виготовлення цегли (Вас)], *Кир'ничне* [назва кутка, де в 60-х роках ХХ століття був цегельний завод (Жр)]; *Шахта* [назва кутка (Жр)].

До переліку відапелювативних мікротопонімів, засвідчених у досліджуваному ареалі, зараховуємо й мотивовані фітотермінами: *Сос'н'івка* [куток (Надт)], *Рун'я'хівка* [куток (Мат)], *Топол'ки* [евфемізм, центральне кладовище, на території якого ростуть тополі (Жр)].

Теренові найменування з фотографічною точністю віддзеркалюють колорит місцевості, її геофізична унікальність передана неповторним мовним кодом окремих соціумів. Зокрема, село Журавка Шполянського р-ну з трьох боків оточене лісом; у його говірці побутують дримоніми – мікротопоніми для позначення лісу, його частин, доріг, стежок тощо. Привертає увагу, що цей різновид онімів репрезентований множинними іменниками *Дуб'ки* (місце збирання білих грибів, колишній розплідник саджанців дубів), *Сосни* // *Сосонки* (частина листяного лісу, серед якого росте кілька сосон), на відміну від твірних основ, уживаних у повній числовій парадигмі (дуб, сосна). У говірці с. Журавка засвідчуємо віддієслівні назви частин лісу чи об'єктів, пов'язаних із лісом, що виникли внаслідок діяльності людини (*Поруб* – колишня ділянка, де було вирубано ліс; зараз це місце в лісі, де ростуть молоді дерева; *Вирубка* – ділянка в лісі, де досі рубають ліс; *Орана* – назва дороги в лісі), або ж природних чинників (*Виморозки* – місце в лісі, улоговина, де неодноразово садили молоді дерева, але вони вимерзли). Від дієслівних основ похідні мікротопоніми, у яких відбито розвиток села, розширення його території: *Добав'ки* (назва кутка): *йак ферму орган'ізував кол'госп / то л'уд'ам да'вали ж заст'ройувац'а / то добав'л'али / це йак зараз Моло'д'ожна скр'із' / йак моло'д'ож'і у'часток да'ли та по вс'іх с'елах Моло'д'ожн'і / а в нас Добав'ки* (Жр); відображені господарські потреби селян: *Виг'ін* (назва кутка, первинна семантика – місце для вигону худоби).

Другу групу мікротопонімів, виокремлених за семантикою твірних основ, становлять **відонімні** найменування. Серед них кількісно переважають складені відантропонімні назви

малих об'єктів Шполянщини, у яких присвійний прикметник містить прямий чи опосередкований натяк на власника об'єкта чи рукотворну реалію. Зауважимо, що не всі найменування з посесивним компонентом уважаємо мікротопонімами, а лише ті, які втратили безпосередній зв'язок з онімами: *Бо'рисинк'ів Са'док* [назва частини лісу; колись на краю села жив лісник Борисенко, біля хати був сад, а з часом це місце зникло (Жр)]; *Кар'пова до'рога* [назва дороги в лісі (Жр)]. Виокремлюємо мікротопоніми, мотивовані прізвищами: *Дац'к'ів Йар* [урочище (Жр)]; *Сан'ік'ів Ста'вок* [став і територія навколо нього (Жр)]; *Гарбу'зова по'садка* [лісосмуга, неподалік жив чоловік на прізвище Гарбуз (Жр)], *Меличова по'садка* [за прізвищем Мелич (Жр)], *Л'ірник'ів хут'ір* [від прізвища Лірник (Жр)]. Схиляємося до думки, що компонент-означення в словосполученнях *Панс'ке'озиро* [ставок (Мат)], *Панс'кий ста'вок* [ставок, гідрологічний заказник місцевого значення (Жр)] теж реалізовує антропонімну функцію, бо, як слушно зауважує Д. Бучко, власник ставка «пан мав ім'я та прізвище, але, оскільки він у селі був один, то найкращим засобом його ідентифікації було не прізвище, а загальна назва пан, яка <...> виконувала роль оніма» [22, с. 113; 2, с. 20].

Прагнення до економії мовних засобів у мікротопонімії відображене в універбації двокомпонентних словосполучень, наслідком якого є субстантивізація диференціювального означення. Найбільше серед таких утворень – мікротопонімів середнього роду, хоч опорний компонент словосполучення мав здебільшого іншу родову належність: *Пан'чишине* < Паньчишин город [належний дружині Панька (Жр)], *С'ібишине* < Сібишин город < прізвище Сібиха (Жр), *Лебидиве* < Лебедеве поле (Жр), *Кир'тичне* < Кирпичний завод (Жр), *Л'ірникове* < Лірників хутір (Жр), *Сан'ікове* < Саніків ставок і прилегла територія (Жр), *Меличове* < Меличова посадка (Жр) тощо. Отже, особові назви людей – мотивувальна база мікротопонімів Шполянщини, що репрезентовані однією з продуктивних для українських ойконімів загальнослов'янських моделей на *-овъ / *-евъ [14, с. 408].

Серед відонімних найменувань у досліджуваному ареалі засвідчуємо мікротопоніми, мотивовані **ойконімами**, зокрема найменуваннями сусідніх / суміжних поселень: *Кос'тир'івка* [куток, а раніше хутір Костирівка (Жр)], *Ш'нури* [куток, раніше село Шнури (Жр)], чи близько розташованих інших невеликих географічних об'єктів стосовно просторового орієнтира: *Бур'т'анс'ка до'рога* [дорога на Бурти (Надт)], *Буд'анс'ка до'рога* [дорога, що сполучає с. Журавку і с. Будо-Макіївку (Жр)], *Копи'тановс'ка до'рога* [дорога, що сполучає с. Журавку і с. Капітанівку (Жр)].

Зазвичай один локус має одну назву, проте трапляється паралельне варіантне називання тієї самої реалії: *Сос'н'івс'ка Го'ра* // *Сос'н'івка* [куток (Надт)], *Либи'динс'кий ліс* / *Монас'тирс'кий ліс* [ліс, серед якого розміщений Лебединський Свято-Миколаївський монастир (Жр, Лб)]. Засвідчено динаміку найменувань фізіографічних об'єктів, коли старожили пам'ятають давнішу назву, а молодь обирає інший мотив номінації: *Ту'рецький* (давня назва) *Л'іс* // *Марчу'к'ів Л'іс* [ліс (Брт)], *Р'аб'ц'івка* // *Трет'а Бри'гада* [куток (Надт)], *Маслів Йар* // *Чор'нен'ке* [урочище (Кап)]. У мовленні респондентів із різних говірок назва того самого мікрооб'єкта може відрізнитися словотворчими формантами: *К'римс'кий Л'іс* (Вод) // *Крим'чанс'кий Л'іс* (Жр) (ліс поблизу с. Кримки), а також часом виникнення найменування: давня назва *Чорний Шл'ах* (Крим) // *К'римс'ка* дорога (Вод) // сучасний мікротопонім *Крим'чанс'ка* дорога (Шп) (дорога до с. Кримки).

Поодинокими явищами в досліджуваному ареалі представлені мікротопоніми подвійної або ж затемненої мотивації. Наприклад, дримонім *Чорний л'іс* [ліс (Жр, Лб)], можливо, виник як назва однойменної частини великого лісового масиву (близько 90 тис. га) у межах Кропивницького району Кіровоградської області. Мовці мотивують цю назву, з одного боку, чорним забарвленням кори дубів, які становлять основний вид дерев у лісі, а також відсутністю рослинності в такому лісі, і внаслідок цього чорним кольором землі.

Мікротопоніми перебувають у динаміці й прямо залежні від позамовних чинників, зокрема від змін географічного середовища, через що колись прозора за мотивацією назва перетворюється в немотивовану на синхронному зрізі. Інформанти припускають, що дримонім *Довжик* [назва лісу (Жр)] може бути пояснений або іменем лісника, або ознакою протяжності реалії: *Та х'тозна / чи то л'існику'вав там йа'кийс' / Довжик / чи мабут' ко'лис'*

в'ін ¹довгий був / а ¹зараз усе пови¹рубували / то х'їба в'ін ¹довгий / а/ли ж в'ін ¹т'агниц'а ту¹ди н'їд Тур'їйу (сусідній населений пункт) / то ¹може то¹го й ¹Довжик (Жр). Лексема *довжик* широко використовувана в топонімії: *Довжик* – назва сіл у Чернігівській, Житомирській, Сумській, Полтавській і Харківській областях; відоме це слово і як назва приток Великої Кам'янки та Закобильні; це також назва заповідного урочища в Городищенському районі Черкаської області. Схиляємося до думки, що саме розмір і форма стали основою для народної номінації реалії, яка з часом видозмінилася, залишивши для наступних поколінь тільки назву.

Власні назви об'єктів локального значення часто оцінні, їх проектуємо крізь призму суб'єктивного сприймання носіїв говірки, що, з одного боку, часто становить єдино можливий спосіб з'ясувати причини постання тієї чи тієї назви через відсутність фіксації найменування в науковій літературі, а з іншого – актуалізує потребу уважного вивчення мікротопонімії сусідніх ареалів. Потребує ретельного наукового обґрунтування народна версія походження місцевого гідроніма ¹Гептурка (в офіційних джерелах Тур'я // Турія [13, с. 748], а Гептурка – її притока в басейні р. Синюхи), назви частини лісу *Ска¹жений Кушч*. За переказами інформантів, номен ¹Гептурка постав на основі словосполучення «гепнути турка», а назва *Ска¹жений Кушч* виникла тому, що у відповідному місці водилися скажені лисиці. Оцінні характеристики притаманні багатьом власним назвам географічних об'єктів [пор. жарт. ¹Турц'їя (назва с. Капустине; с. Турія), *Копин¹гагин* (сmt. Капітанівка)], хоча дослідники звертають увагу на особливості вияву конотації в мікротопонімах: вона зазвичай має асоціативний характер, чому сприяє вживання в розмовно-побутовій сфері, а також територіальна / говіркова корпоративність найменувань [3, с. 131].

Отже, з-поміж специфічних ознак мікротопонімів досліджуваного ареалу виокремлюємо лінгвальні та позалінгвальні. Позамовними рисами пропріативів Шполянщини є їхня вибіркова впізнаваність і відтворюваність залежно від віку респондентів [про *Ико¹номію* 'назва частини поля, де в дореволюційні часи була розташована панська економія' (Жр) знають лише старожили, і то за переказами своїх предків) чи місця проживання в межах населеного пункту (найменування багатьох реалій відомі лише жителям села, а деякі – окремій групі людей, що живуть безпосередньо біля об'єкта номінації, як-от назви городніх ділянок *Бабине*, *Пан¹чишине*, *С'їбишине*]. Однак, усупереч поширеній у мовознавстві думці про відносно нетривалий термін існування більшості мікротопонімів [19, с. 30], у говірках Шполянщини найменування невеликих географічних об'єктів збережені впродовж принаймні 200 років [наприклад, *Чорний* (ліс), *Монас¹турс¹кий* (ліс), *Панс¹кий* (ставок)] тощо.

Мікротопоніми Шполянщини зберігають глобальні і національні риси цього різновиду онімів: тісний зв'язок з іншими топонімами й апелятивами, зокрема сусідніх населених пунктів – *Копи¹тановс¹ка*, *Тур'їйанс¹ка* (дороги у напрямку сусідніх сіл Капітанівки, Турії), з особовими іменами [*Кар¹пова* (дорога), *Са¹нік¹ів* (ставок), *Бо¹рисинк¹ів* (садок)]; значна кількість назв-орієнтирів – прийменникових конструкцій [*Коло¹ Саду* (місце збирання грибів), *Коло Ра¹чка*, *Коло Ш¹коли* (назви автобусних зупинок), *На Шахт¹і* (назва школи)], перенесення назв зниклих реалій на нові об'єкти: *Бо¹рисинк¹ів Са¹док* (назва частини лісу, що виріс на місці колишнього саду); функціонування мікротопонімів-евфемізмів, універбація кількокомпонентних назв і функціонування субстантивованих мікротопонімів середнього роду; редукція найменувань унаслідок тенденції до економії мовних засобів [*Пова¹р'івка* < *Пиво¹вар'івка* (Мат)] тощо. Заслуговує на увагу відображення в онімах діалектних рис, зокрема «укання» [*Ко¹р'ін:ий* (Жр)], відсутність подовження приголосних в іменниках середнього роду [*Де Ла¹тат'а* (Жр)], гіперизми [*Копи¹тановс¹ька* дорога < Капітанівська дорога (Жр)], *Коу¹балка* < Куцобалка [пасовище (Соб)]; відмінювання прикметників твердої групи за зразком прикметників м'якої групи [*Ко¹зин'а Го¹ра*, під *Ко¹зин'у Го¹ру* (Кап)].

Висновки та перспективи дослідження. Проведений аналіз мікротопонімів Шполянщини засвідчив їхню високу інформативність як мовних і культурно-історичних маркерів локального простору. З'ясовано, що специфіку цих пропріативів визначає поєднання лінгвальних і позалінгвальних чинників, зокрема залежність їхнього

функціонування від вікових, соціальних та територіальних характеристик носіїв говірки. Виявлено вибіркочуву впізнаваність і відтворюваність мікротопонімів, що корелює з місцем проживання респондентів у межах населеного пункту та рівнем їхньої залученості до локальної традиції.

Водночас проаналізований лексичний матеріал спростовує поширене твердження про короткотривалість існування мікротопонімів, адже низка назв невеликих географічних об'єктів збережена в говірках Шполянщини протягом щонайменше двох століть, демонструючи стабільність і спадкоємність місцевої номінаційної системи.

Мікротопоніми регіону відображають загальнонаціональні закономірності цього класу онімів: тісний зв'язок з апелятивною лексикою, іншими топонімами, антропонімами, поширеність назв-орієнтирів, тенденцію до універбації, редукції та економії мовних засобів, а також семантичне переосмислення назв зниклих реалій. У мікротопонімії Шполянщини відображені діалектні риси, що репрезентують фонетичні та морфологічні особливості говірок південної зони середньонаддніпряньського діалекту. Це дає підстави розглядати мікротопоніми досліджуваного ареалу як вагоме джерело для вивчення мовної картини світу, історичної пам'яті та етнокультурної специфіки локальної спільноти, що становить перспективу подальших наукових досліджень.

Умовні скорочення населених пунктів

Бурт – Бурти, Вас – Васильків, Вод – Водяне, Жр – Журавка, Кав – Кавунівка, Кап – Капустине, Крим – Кримки, Лб – Лебедин, Мар – Мар'янівка, Мат – Матусів, Надт – Надточайівка, Серд – Сердегівка, Сигн – Сигнаївка, Соб – Соболівка, Топ – Топильна, Шп – Шпола Шполянської громади Звенигородського р-ну Черкаської обл.

Умовні скорочення використаних джерел

ГЧ – Говірки Черкащини: Збірник діалектних текстів / Упорядники Г. І. Мартинова, Т. В. Щербина, А. А. Таран. Черкаси : ПП Чабаненко Ю. А., 2013. 870 с.

СМЧ – Словник мікротопонімії Черкащини / укл. Т. О. Гаврилова, З. М. Денисенко. Черкаси : Видавець Ю. Чабаненко, 2010. 494 с.

ССГ – Мартинова Г. І., Щербина Т. В. Словник середньонаддніпряньських говірок. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А. 2020. 492 с.

СУМ – Словник української мови. В 11 т. / ред. кол. : І. К. Білодід (голова) та ін. : Наукова думка, 1970–1980. Т. 1. 1970. 797 с.

Список використаної літератури

1. Аркушин Г. Відбиття говіркових особливостей у мікротопонімії північно-західної України. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 354–355: Слов'янська філологія. С. 12–15.

2. Бучко Д. Аноніми сіл давнього Любачівського повіту. *Mikrotoponimia na pograniczach językowo-kulturowych* / М. Łesiów, М. Olejnik (red.). Lublin, 2005. S. 17–23.

3. Гаврилова Т. Конотативно марковані мікротопоніми (на матеріалі говірок Черкащини). *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 354–355: Слов'янська філологія. С. 130–134.

4. Гаврилова Т. О., Денисенко З. М. Конотативно забарвлені географічні номени (на матеріалі «Словника мікротопонімії Черкащини»). *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси : Вид. відділ ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2012. Вип. 14–15. С. 147–154.

5. Гаврилова Т. О., Денисенко З. М. Мікротопонімія Смілянщини в народних оповідях, переказах, легендах. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси : Вид. відділ ЧНУ ім. Богдана Хмельницького, 2011. Вип. 12–13. С. 143–150.

6. Гонца І. С. Ойконіми Черкащини : автореф. дис. ...канд. філол. наук: 10.02.01 / Київський національний університет ім. Т. Шевченка. Київ, 2006. 16 с.

7. Грищенко П. Ю. Михайло Лесів про польсько-українське мовне пограниччя засобами мікротопонімії. *Nazewnictwo terenowe Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi*. Lublin–Kijów. 2024. С. 35–59.

8. Гумецька Л. Л. Нарис словотворчої системи української актової мови XIV–XV ст. Київ : Вид-во Акад. наук УРСР, 1958. 298 с.

9. Денисенко З. М. Ороніми в онімному просторі Черкащини. *Мовознавчий вісник* : зб. наук. праць. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю. А., 2015. Вип. 20. С. 15–22.

10. Железняк І. М. Рось і етнолінгвістичні процеси середньонаддніпряньського Правобережжя. Київ : Наукова думка, 1987. 202 с.

11. Заінчковська О. В. Мікротопонімія південно-східного Поділля (на матеріалі Кіровоградської області) : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Кіровоград. держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2009. 20 с.
12. Зозуля С. До питання походження й етимології історичного районування міста Ніжина. *Науковий вісник Чернівецького університету* : зб. наук. праць. Чернівці : Рута, 2007. Вип. 354–355: Слов'янська філологія. С. 33–39.
13. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. Черкаська область. АН УРСР. Інститут історії. Київ : Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1972. 788 с.
14. Купчинська З. О. Деяко про методику виокремлення антропонімів із ойконімії. *Вісник Львівського університету*. Серія : Філологія. 2010. Вип. 50. С. 408–415.
15. Купчинська З. О. Топоніми на -ин, -ів слов'янського походження. *Мовознавство*. 1993. № 5. С. 27–35.
16. Лісняк Н. І. Мікротопонімія Західного Поділля : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Ужгородський національний університет. Ужгород, 2004. 173 с.
17. Мартинова Г. І., Щербина Т. В. Мішані та мішано-перехідні говірки середньонадніпрянсько-степового порубіжжя. *Lingua Montenegrina*, god. XIII/1, br. 25, Cetinje, 2020. Fakultet za crnogorski jezik i književnost. С. 139–149.
18. Михальчук О. І. Мікротопонімія Підгір'я : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / НАН України, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ, 1998. 16 с.
19. Мосур О. Мікротопонімія кінця XVIII – початку XIX століття: Самбірський циркул : дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2019. 572 с.
20. Ординська І. Я. Мікротопонімія Північної Хмельниччини : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Донецький національний університет імені Василя Стуса. Вінниця, 2020. 18 с.
21. Проць О. І. Мікротопонімія півночі Львівської області : автореф. дис. ...канд. філол. наук : 10.02.01 / Львівський національний університет ім. Івана Франка. Львів, 2011. 21 с.
22. Сегін Л. Мікротопоніми натурогенного походження села Великі Дідушичі Стрийського району Львівської області. *Філологічний часопис*. 2023. Вип. 1 (21). С. 106–116.
23. Скорук І. Д. Курсова та дипломна роботи з ономастики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. Луцьк : Вежа-Друк, 2014. 296 с.
24. Сокіл Н. В. Мікротопонімія Сколівщини. Львів : Афіша, 2008. 206 с.
25. Чеховський І. Г. Мікротопонімія Чернівецької області в історичному аспекті (утворення на базі народної географічної термінології) : автореф. дис. ...канд. іст. наук: 07.00.01 / Чернівецький національний університет ім. Юрія Федьковича. Чернівці, 1996. 24 с.
26. Шаблій О. І. Питання просторово-географічного аспекту вивчення мікротопонімії (на матеріалі Західного Поділля). *IV Республіканська ономастична конф.*: тези. Київ : Наукова думка, 1969. С. 39–40.
27. Щербина М. М. Цікава топоніміка Черкащини. Ужгород : Карпати, 2012. 88 с.
28. Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 14: [Worowo - Żyżyn] / Red.: Chlebowski Bronisław, Sulimierski Filip, Walewski Władysław. Warszawa, 1895. 938 s. URL : <http://mbc.malopolska.pl/publication/113>.

References

1. Arkushyn, H. (2007). Vidbyttia hovirkovykh osoblyvostei u mikrotoponimii pivnichno-zakhidnoi Ukrainy [Reflection of dialectal features in the microtoponymy of northwestern Ukraine.]. In: *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu [Scientific Bulletin of Chernivtsi University]*: zb. nauk. pr. Chernivtsi : Ruta. Vyp. 354–355: Slovianska filolohiia [Slavic Philology], 12–15 (in Ukr.).
2. Buchko, D. (2005). Anoykonimy sil davnoho Lyubachivskoho povitu [Anoykononyms of villages of the ancient Lyubachiv district]. In: *Mikrotoponimia na pograncich jazykovo-kulturovych [Microtoponyms on the linguistic and cultural borders]*. Lublin, 17–23 (in Ukr.).
3. Havrylova, T. (2007). Konotatyvno markovani mikrotoponimy (na materialy hovirok Cherkashchyny) [Connotatively marked microtoponyms (based on the dialects of Cherkasy region)]. In: *Naukovyi visnyk Chernivets'koho universytetu [Scientific Bulletin of Chernivtsi University]* : zb. nauk. pr. Chernivtsi : Ruta. Vyp. 354–355: Slovianska filolohiia [Slavic Philology], 130–134 (in Ukr.).
4. Havrylova, T. O., & Denysenko, Z. M. (2012). Konotatyvno zabarvleni heohrafichni nomeny (na materialy "Slovnika mikrotoponimii Cherkashchyny") [Connotatively colored geographical nomens (based on the material from the "Dictionary of microtoponymy of Cherkasy region").]. In: *Movoznavchyi visnyk [Linguistic Bulletin]*: zb. nauk. pr. Cherkasy : Vyd. viddil ChNU im. Bohdana Khmelnytskoho, 14–15, 147–154 (in Ukr.).
5. Havrylova, T. O., & Denysenko, Z. M. (2011). Mikrotoponimii Smilianshchyny v narodnykh opovidiakh, perekazakh, lehendakh [Microtoponymy of Smilyansk region in folk tales, legends, and tales]. In: *Movoznavchyi visnyk: [Linguistic Bulletin]*: zb. nauk. pr. Cherkasy : Vyd. viddil ChNU im. Bohdana Khmelnytskoho, 12–13, 143–150 (in Ukr.).
6. Hontsa, I. S. (2006). Oikonimy Cherkashchyny [Oikononyms of Cherkasy region]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 16 (in Ukr.).
7. Hrytsenko, P. Yu. (2024). Mykhailo Lesiv pro polsko-ukrainske movne pohranychchia z khasobamy mikrotoponimii [Mykhailo Lesiv on the Polish-Ukrainian linguistic borderland with the use of microtoponymy]. In:

Nazewnictwo terenowe Lubelszczyzny z ukraińskimi cechami fonetycznymi [Lublin area names with Ukrainian phonetic features]. Lublin–Kijów, 35–59 (in Ukr.).

8. Humetska, L. L. (1958). Narys slovotvorchoi systemy ukrainskoi aktovoi movy XIV–XV st. [An outline of the word-formation system of Ukrainian formal language in the 14th–15th centuries]. Kyiv : Vyd-vo Akad. nauk URSR, 298 (in Ukr.).

9. Denysenko, Z. M. (2015). Oronimy v onimnomu prostori Cherkashchyny [Oronyms in the onymous space of Cherkasy region]. In: *Movoznavchyi visnyk [Linguistic Bulletin]*: zb. nauk. pr. Cherkasy : Vydavets Chabanenko Yu. A., 20, 15–22 (in Ukr.).

10. Zheliezniak, I. M. (1987). Ros i etnolinguistychni protsesy serednonaddnyprianskoho Pravoberezhzhia [Ros and ethnolinguistic processes of the Middle Dnieper Right Bank]. Kyiv : Naukova dumka, 202 (in Ukr.).

11. Zainchkovska, O. V. (2009). Mikrotoponimiia pivdenno-skhidnoho Podillia (na materialy Kirovohradskoi oblasti) [Microtoponymy of southeastern Podillia (based on material from Kirovohrad region)]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kirovohrad, 20 (in Ukr.).

12. Zozulia, S. (2007). Do pytannia pokhodzhennia y etymolohii istorychnoho raionuvannia mista Nizhyna [On the question of the origin and etymology of the historical zoning of the city of Nizhyn]. In: *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu [Scientific Bulletin of Chernivtsi University]*: zb. nauk. pr. Chernivtsi : Ruta. Vyp. 354–355: Slovianska filolohiia [Slavic Philology], 33–39 (in Ukr.).

13. Istoriiia mist i sil Ukrainskoi RSR: V 26 t. Cherkaska oblast [History of Cities and Villages of the Ukrainian SSR: In 26 volumes. Cherkasy region] (1972). AN URSR. Instytut istorii. Kyiv : Holov. red. URE AN URSR, 788 (in Ukr.).

14. Kupchynska, Z. O. (2010). Deshcho pro metodyku vyokremlennia antroponimiv iz oikonimii [Something about the methodology of separating anthroponyms from oikonyms]. In: *Visnyk Lvivskoho universytetu. Serii: Filolohiia [Bulletin of Lviv University. Series: Philology]*, 50, 408–415 (in Ukr.).

15. Kupchynska, Z. O. (1993). Toponimy na -yn, -iv slovianskoho pokhodzhennia [Toponyms ending in -yn, -iv of Slavic origin]. In: *Movoznavstvo [Linguistics]*, 5, 27–35 (in Ukr.).

16. Lisniak, N. I. (2004). Mikrotoponimiia Zakhidnoho Podillia [Microtoponymy of Western Podillia]. PhD dissertation (Ukrainian language). Uzhhorod, 173 (in Ukr.).

17. Martynova, H. I., & Shcherbyna, T. V. (2020). Mishani ta mishano-perekhidni hovirky serednonaddnypriansko-stepovoho porubizhzhia [Mixed and mixed-transitional dialects of the Middle Dnieper-steppe borderland]. In: *Lingua Montenegrina*, god. XIII/1, br. 25, Cetinje, Fakultet za crnogorski jezik i književnost, 139–149 (in Ukr.).

18. Mykhalchuk, O. I. (1998). Mikrotoponimiia Pidhiria [Microtoponymy of Pidhiria]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Kyiv, 16 (in Ukr.).

19. Mosur, O. (2019). Mikrotoponimiia kintsia XVIII – pochatku XIX stolittia: Sambirskiyi tsyrkul [Microtoponymy of the late 18th – early 19th centuries: Sambir Circular]. PhD dissertation (Ukrainian language). Lviv, 572 (in Ukr.).

20. Ordynska, I. Ya. (2020). Mikrotoponimiia Pivnichnoi Khmelnychchyny [Microtoponymy of the Northern Khmelnytskyi Region]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Vinnytsia, 18 (in Ukr.).

21. Prots, O. I. (2011). Mikrotoponimiia pivnochi Lvivskoi oblasti [Microtoponymy of the north of Lviv region]. Extended abstract of PhD dissertation (Ukrainian language). Lviv, 21 (in Ukr.).

22. Sehin, L. (2023). Mikrotoponimy naturohennoho pokhodzhennia sela Velyki Didushychi Stryiskoho raionu Lvivskoi oblasti [Microtoponyms of natural origin of the village of Velyki Didushychi, Stryi district, Lviv region]. In: *Filolohichni chasopys [Philological journal]*, 1 (21), 106–116 (in Ukr.).

23. Skoruk, I. D. (2014). Kursova ta dyplomna roboty z onomastyky [Course and diploma work on onomastics]: navch. posib. dlia stud. vyshch. navch. zakl. Lutsk : Vezha-Druk, 296 (in Ukr.).

24. Sokil, N. V. (2008). Mikrotoponimiia Skolivshchyny [Microtoponymy of the Skolivshchyna]. Lviv : Afisha, 206 (in Ukr.).

25. Chekhovskiy, I. H. (1996). Mikrotoponimiia Chernivetskoi oblasti v istorychnomu aspekti (utvorennia na bazi narodnoi heohrafichnoi terminolohii) [Microtoponymy of Chernivtsi region in historical aspect (formation based on folk geographical terminology)]. Extended abstract of PhD dissertation (Historical sciences). Chernivtsi, 24 (in Ukr.).

26. Shablii, O. I. (1969). Pytannia prostorovo-heohrafichnoho aspektu vyvchennia mikrotoponimii (na materialy Zakhidnoho Podillia) [The issue of the spatial-geographical aspect of the study of microtoponymy (based on the material of Western Podillia)]. In: *IV Respublikanska onomastychna konf. [IV Republican Onomastic Conference]*: tezy. Kyiv : Naukova dumka, 39–40 (in Ukr.).

27. Shcherbyna, M. M. (2012). Tsikava toponimika Cherkashchyny [Interesting toponymy of Cherkasy region]. Uzhhorod : Karpaty, 88 (in Ukr.).

28. Chlebowski, B., Sulimierski, F., & Walewski W. (Eds.). (1895). Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich. T. 14: [Worowo – Żyżyn]. Warszawa, 938 s. URL : <http://mbc.malopolska.pl/publication/113> (in Pol.).

FOLK TOPOGRAPHIC NAMES ON A DIALECT BACKGROUND
Tetyana Shcherbyna, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
of the Department of Ukrainian Linguistics and Applied Linguistics,
Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy
(Cherkasy, Ukraine)

e-mail: Tanya_Bevz@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-0008-5983>

Abstract. Introduction. *The need to study local onyms is due to both linguistic factors (in the process of historical development, some names disappear, they are replaced by new ones, others change their form), and extralinguistic factors. Despite the significant achievements of Ukrainian onomastics, microtoponymy as a subsystem of the proper vocabulary remains fragmentarily studied. The study of topographic names of the Shpolyanska community as a component of the Cherkasy region is scientifically justified and necessary, due to filling regional gaps in Ukrainian onomastics, deepens the identification of the regularities of the formation and functioning of microtoponyms and at the same time serves as a source of reconstruction of the linguistic, historical and cultural memory of the local community.*

Purpose. *The purpose of the article is to represent the repertoire of microtoponyms attested in the dialects of the Shpolyanska community of the Zvenyhorod district of the Cherkasy region, to present models of the creation of terrain names, to clarify the specifics of their nomination and the semantics of the motivational bases, as well as the reflection of dialectal features in the analysed linguistic units.*

Methods. *The work uses the field method (fixation of microtoponyms in the live speech of speakers of the dialects). The collected material is inventoried, systematized and classified using the descriptive method. Structural-word-formation and semantic-motivational analysis are used to determine the formal types of microtoponyms, methods of nomination and to clarify the motives for creating appellative, vidonymic and vidanthroponymic names.*

Main results of the study. *The research analysed the formal structure, motives, methods, and means of nominating microtoponyms, determined by the natural features of objects, the peculiarities of the population's economic activity, and anthroponymic factors. Following the semantics of the motivational bases, vidonymic and vidappellative microtoponyms were distinguished.*

It is proven that a characteristic feature of the microtoponymic system of the Shpolyan region is a significant number of vidanthroponymic names motivated by surnames and names local residents. Such names reflect the specifics of the folk worldview, mechanisms of unofficial nomination and preserve information about the linguistic personality, social relations and local history of the region.

Originality. *For the first time in scientific literature, the functioning of microtoponyms in the oral speech of the residents of Shpolyanshchyna has been traced, the degree of their preservation, variation, semantic evolution and connection with extralinguistic factors has been clarified.*

Conclusions and specific proposals of the author. *The microtoponyms of the region reflect the national pattern of this class of onyms: a close connection with appellative vocabulary, other toponyms, anthroponyms, the expansion of landmark names, the tendency to univerbation, reduction and economy of linguistic means, as well as the semantic rethinking of the names of disappeared realities. The microtoponymy of Shpolyanshchyna reflects the phonetic and morphological features of the southern zone of the Middle-upper-Dnieper dialects. This gives grounds to consider the microtoponyms of the studied area as a significant source for studying the linguistic picture of the world, historical memory and ethnocultural specificity of the local community, which becomes a prospect for further scientific research.*

Keywords: *physiographic objects of Shpolyan region, microtoponyms, vidappellative, vidonymic proper nouns, nomination, dialects of the southern group of the Middle-upper-Dnieper dialects.*

Надійшла до редакції: 14.06.2025

Прийнято до друку: 24.08.2025